

КОВАЛЬСЬКИЙ Микола Павлович

6 жовтня 2006 р. після тривалої хвороби пішов із життя видатний український історик, доктор історичних наук, заслужений діяч вищої школи України, професор Національного університету «Острозька академія» Микола Павлович Ковальський.

Народився Микола Павлович Ковальський 19 березня 1929 р. в старовинному Острозі (на той час у складі Волинського воєводства Польщі) у спадковій учительській сім'ї. Волинський рід Ковальських дав Україні православних священників, педагогів, учених та громадських діячів. Його дядько – Микола Ковальський – був членом Центральної Ради, а на еміграції в Польщі очолював Український центральний комітет, загинув у нацистському концтаборі Дахау. Чоловік його тітки Марії – Лев Биковський – був видатним українським бібліографом, одним із засновників на еміграції Української вільної академії наук (УВАН).

Після закінчення із золотою медаллю Острозької середньої школи №1 (1946 р.) та Острозького педучилища (1947 р.) Микола Павлович вступив на історичний факультет Львівського держуніверситету ім. Івана Франка, де його однокурсниками були майбутні професори В.Грабовецький, З.Матисякевич, В.Овсійчук, доцент М.Кучернюк. Його улюблені викладачі – відомі вчені й педагоги І.Вейцківський, Г.Гербільський, Г.Глядковська, Я.Кісь, Д.Похилевич. Під їхнім впливом у молодого науковця сформувалась любов до історії взагалі та історії України зокрема, розуміння ролі історичних джерел у процесі реконструкції історичного минулого, були отримані глибокі знання в галузі методики джерелознавчого аналізу. Складні життєві обставини змусили його після закінчення III курсу перевестися на заочне відділення й останні два курси він навчався без відриву від роботи. Саме тоді, восени 1950 р., почалась трудова діяльність М.П.Ковальського і як викладача (в Острозькій середній школі №3 він викладав історію, англійську мову, географію та малювання), і наукового працівника (в Острозькому краєзнавчому музеї). Уже тоді його праця здобула визнання у педагогічному колективі й серед учнів.

У листопаді 1953 р. М.П.Ковальський вступив в аспірантуру на кафедрі вітчизняної історії Львівського університету й став працювати над кандидатською дисертацією з теми: «Зв'язки західноукраїнських земель з Російською державою (друга половина XVI–XVII ст.)», у ході якої він глибоко опрацював джерела в архівах Львова, Києва та Москви. Із того часу архівна евристика стала одним з улюблених видів його наукової діяльності й цю любов він потім прищепить своїм учням. Глибоко зацікавився він також соціально-економічною та культурною історією України періоду феодалізму, історією українських міст. Досить сказати, що перші його п'ять наукових статей, що з'явилися 1956 р., були присвячені історії Львова XV–XVIII ст. Кандидатську дисертацію молодий учений блискуче захистив у Львівському університеті в червні 1958 р. Після цього він працював у Львівському обласному інституті вдосконалення вчителів (1956–1958 рр.), Українському державному музеї етнографії та художнього промислу АН України у Львові, став завідувачем відділу етнографії. Тут учений зосередився на історії сільськогосподарських знарядь українського селянства XIX – початку XX ст., також на історії формування Львівсько-Волинського вугільного басейну. Він зібрав цінну етнографічну колекцію, активно розробляв нову методику, яка включала те, що сьогодні називається «усна історія», застосовував методи соціологічного опитування. Одночасно він пропагував народні промисли, влаштовував конференції з демонстраціями зразків народного одягу, вишивки, мистецтва в Галичині. Дуже багато молодому вченому дали контакти з колегами по музею, насамперед із Павлом Жолтовським – мистецтвознавцем зі світовим ім'ям, Зоряною Болтарович, Катериною Матейко та ін.

Новий етап у житті й творчості М.П.Ковальського почався з його переїздом до Кривого Рогу, де він очолював Криворізький загальнонауковий факультет Дніпропетровського держуніверситету (1963–1967 рр.) й особливо з переїздом до Дніпропетровська, де він працював як доцент на кафедрі історії СРСР та УРСР (1967–1972 рр.), а з 1972 р. – як доцент, пізніше – професор та завідувач кафедри джерелознавства та історіографії. Тривалий час при цьому він працював також деканом історико-філологічного факультету та заочного факультету ДДУ. Це був найплідніший період життя вченого. Він блискуче читав лекції з джерелознавства, історіографії, бібліографії, історії південних та західних

слов'ян, спецкурси з джерелознавства та бібліографії, вражав слухачів своєю ерудицією, здобув заслужене визнання як учений і викладач. Він чимало прислужився справі відродження історичного факультету ДДУ, який після тривалої перерви було відновлено в 1965 р. Уже тоді він наполегливо працював над докторською дисертацією «Джерела з історії України XVI – першої половини XVII ст.», активно працював у бібліотеках та архівах багатьох міст колишнього СРСР та за його межами. Досконало знаючи польську мову, він став одним із перших українських істориків повоєнної пори, які проводили архівні пошуки в польських архівах (Варшава, Краків). Видав 9 книг, присвячених джерелам з історії України зазначеного періоду, цикл статей, які принесли йому заслужену славу одного з провідних джерелознавців України, зnanого далеко за межами України. Спеціалісти відзначали заслуги Миколи Павловича в справі наукової класифікації джерел, розробки методів їх досліджень, вичерпність джерельної бази, комплексність їх аналізу, наукову об'єктивність, його праця була навіть названа «бenedиктинською» (часто ченці-бenedиктинці присвячували своє життя надзвичайно трудомісткій та копіткій праці на полі історичної науки). А ще ж були праці, присвячені окремим комплексам джерел (Литовська метрика, записки іноземців тощо), життю й діяльності видатних історичних осіб (друкар І.Федоров, історики В.Антонович, Д.Яворницький, І.Крип'якевич та ін.), рідному краю (Волинь, насамперед Острог), також Галичині й Наддніпрянщині, цінні методичні розробки, насамперед із хронології світової історії. Не слід забувати, що це робилося в ті часи, коли історія України козацької доби майже не досліджувалася й ученому доводилось долати численні перепони на шляху до успішного захисту докторської дисертації, що врешті й відбулося в листопаді 1984 р. у стінах Московського держуніверситету.

Саме в Дніпропетровському держуніверситеті, буквально на голому місці, Микола Павлович створив визнану школу з джерелознавства історії України, яку називали «дніпропетровською», а тепер все частіше називають «школою Ковальського». Студенти завжди тяглись до Миколи Павловича, і він ніколи не шкодував свого часу для наукового керівництва працею молодих істориків, виховував їх у душі поваги й любові до обраної професії, сумлінності в науковому пошуку, водночас і любові до своєї Батьківщини, великої й малої. Найталановитіші з них приходили в аспірантуру й досліджували переважно проблеми джерелознавства та археографії історії України. У результаті вихованці «школи Ковальського» склали значний загін українських науковців (понад 10 д-рів іст. наук, понад 25 кандидатів іст. наук), які працюють нині в провідних академічних інститутах та університетах України й за її межами, виховують нове покоління істориків. Природно, що саме М.П.Ковальський був одним із тих, хто стояв біля джерел відродженої Археографічної комісії, потім – Інституту української археографії та джерелознавства ім. М.Грушевського НАН України, певний час (1991–1992 рр.) очолював Дніпропетровське відділення цієї установи.

Із проголошенням незалежної Української держави вчений докладає значних зусиль, щоб добитись відродження найстарішого вищого навчального закладу України в рідному Острозі – Острозької академії. Ці зусилля не пропали марно. У 1994 р. було створено Національний університет «Острозька академія» й Микола Павлович став його першим проректором із наукової праці, очолив кафедру історії та культурології, добився переведу сюди кількох своїх талановитих учнів, налагодив міцні контакти з провідними науковими центрами України й зарубіжжя (Канадський інститут українських студій при Альбертському університеті, Українське історичне товариство), створив в Острозі філію Інституту української археографії та джерелознавства НАНУ. На той час Микола Павлович був автором понад 400 наукових праць, у т. ч. монографій, підручників, посібників, енциклопедичних та археографічних видань. За свою багатогранну діяльність М.П.Ковальський неодноразово відзначався.

Після досягнення 70-ліття здоров'я вченого значно погіршилося, він усе більше був прикутий до ліжка, але не поривав зв'язків з університетом, старався прислужитися Батьківщині в міру своїх танучих сил, зокрема до останнього дня успішно здійснював наукове керівництво аспірантами.

Миколі Павловичу Ковальському були притаманні чесність, принциповість, доброзичливість, порядність, безкорисливість та інші високі людські чесноти. Таким він і залишиться в наших серцях...